

כותב הר"ן בנדירים (ב. ד"ה ושבועות):

ומהא שמעינן דשבועה לא בעיא שם, אלא כיון שאמר שבועה או שבותה
שהיא כינויה שלא אוכל כיכר זה - אסור לאוכלו.

אחר כך מביא הר"ן שיטת רבינו תם שבמושבע מפי אחרים צריך שם בשבועה,
ושיטת הראב"ד שלענין מלקות אינו לוקה אלא בהזכרת השם.

הרא"ש בשבועות (לו.) כותב: "והרמב"ן ז"ל דקדק דשבועות ביטוי לא בעינן שם
וכו'. ואפשר שידות הן", וכ"ה בחידושי הרמב"ן. וכתב הטור (יו"ד רלז):
"הרמב"ן כתב ששבועה הוי גם בלא הזכרת שם. ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב
אפשר דלא גרע מידות שבועות שהן כשבועות". משמע שהבין שמשי"כ הרא"ש
"ואפשר שידות הן" הוא מדברי הרא"ש עצמו. וצ"ע דהרמב"ן בעצמו כותב כן
בחידושו, וא"כ מה שהביא הרא"ש "ואפשר שידות הן" זה המשך דברי
הרמב"ן.

עכ"פ דעת הרמב"ן דמעיקר הדין צריך שבועה בשם, אלא ששבועה בלי שם הוי
שבועה גמורה מדין ידות השבועה.

וצ"ע מדוע הראשונים שבר"ן לא כתבו כדברי הרמב"ן ששבועה בלי שם מועילה
מדין ידות, דהרי בשבועה איכא דין ידות וכמשי"כ הר"ן (ז). מדאיתקש בקרא "כי
ידור נדר או השבע שבועה" (ודלא כתוס' ב:)?

שם בשבועה - הלכה בחפצא דשבועה או מנוסח השבועה

נ"ל, ש"שם" בשבועה אינו מנוסח השבועה, אלא שבשבועה בלי שם אין "חפצא
של שבועה", דכל החפצא של שבועה הוא שנשבע בשם. דהרי יש כל מיני סוגי
שבועות: שבועות שווא ושקר (אף דאינו פועל בשבועתו כלום), שבועות הדיינים,
וכן לאסור על עצמו בשבועה, והוי חפצא של שבועה.

שבועות שונה מנדירים, דבנדירים אוסר חפץ עליו או נודר נדרי הקדש, אבל
שבועה הוי חפצא של שבועה אף שאינו פועל כלום אלא שיכול בשבועה גם
לאסור על עצמו וכמו שיכול להשתמש בשבועה לשבועות שווא ושקר וכד'.

ולפי"ז י"ל דאף דבשבועה יש דין ידות וכדברי הר"ן, זה רק לענין לאסור על
עצמו בשבועה (כנדרי רשעים בשבועה וכד'), אבל לענין עצם החפצא של שבועה
אין דין ידות. דבלי שיאמר שבועה כהלכתה ליכא חפצא של שבועה. ולכן שבועה
בלי "שם" לא הוי חפצא של שבועה ולא מהני מדין ידות.

הרמב"ן לעומת זאת סובר ש"שם" בשבועה הוי הלכה בנוסח השבועה. "אני נשבע" - זה החפצא של השבועה, אלא שצריך לפרט ולנסח את השבועה ב"שם" ולכן מועיל שבועה בלי שם מדין ידות.

הגדרת דין ידות

וני"ל עוד מהלך אחר.

איתא בנזיר (ב:):

האומר אהא הר"י נזיר. ודלמא אהא בתענית קאמר? אמר שמואל, כגון שהיה נזיר עובר לפניו וכו'. ודלמא לפוטרו מן קרבנותיו קאמר? דקאמר בלבו. אי הכי, מאי למימרא? מהו דתימא בעינן פיו ולבו שוין קמ"ל.

כותבים התוס' (ד"ה מהו):

מהו דתימא בעינא פיו ולבו שוין קמ"ל. הכי גרסינן. ולא גרסינן דלא בעינא, דהוי משמע דלא בעינן פיו וליבו שוין. וזה אינו, דכל נדר בטעות לאו נדר הוא. דאם נתכווין לומר מעשר ואמר תרומה או איפכא על פירות שלפניו לא אמר כלום.

ועוד קשה למה לי עובר לפניו הא הוי נזיר כיוון דחשב בלבו ולא בעינן פיו ולבו שוין, אלא ה"פ מהו דתימא בעינן פיו ולבו שוין והכא כי לא הוציא בפיו אהא נזיר בפירוש אע"ג דנזיר עובר לפניו ואמר בלבו נזיר, אין זה פיו ולבו שוין. קמ"ל דמחשבת הלב מיגליא אדיבורו ואהא כי נזיר עובר לפניו דאהא נזיר קאמר, וכח"ג הוי שפיר פיו ולבו שוין.

הרמב"ם בהלכות נזירות (פ"א ה"ה-ה"ו) כותב:

אין אומרים בנזירות עד שיוציא בשפתיו דבר שמשמעו אצל כל העם כענין שבלבו, אלא כיון שגמר בלבו והוציא בשפתיו דברים שעניינם שיהיה נזיר אע"פ שהן עניינות רחוקות ואע"פ שאין במשמען לשון נזירות הרי הוא נזיר. כיצד הרי שהיה נזיר עובר לפניו ואמר אהיה - הר"י נזיר, הואיל ובלבו היה שיהיה כמו זה ואע"פ שלא פירש ואמר אהיה כמו זה.

הרמב"ם מאריך לפרש, ונראה שגורס בגמ' "קמ"ל דלא בעינא" וכגרסת רש"י (המפרש). ומפרש הרמב"ם, שאין כוונת הגמרא לדין פיו ולבו שוין שנאמר בשבועות (כו:): דגמר בלבו צריך שיוציא בשפתיו ואם גמר בלבו להוציא חיטיין

והוציא שעורין לאו כלום הוא. דלענין זה ודאי בעינן פיו ולבו שוין, אלא דס"ד הגמרא שהנזיר צריך להוציא מפיו דברים ברורים לכל העם כענין הדברים שחשב בלבו. וכמו שמחשבת הלב צריכה להיות בבירור על הנזירות ה"נ הדברים שבפיו צריכים להיות ברורים שהם דברים של נזירות. וזהו כוונת הגמרא: "מהו דתימא בעינן פיו ולבו שוין". "וקמ"ל דלא בעינא", דאף שבלב בעינן דברים ברורים מ"מ בפיו מספיק אף שאינם דברים ברורים, ואין פיו ולבו צריכין להיות שוין בדבר זה. וז"ל הרמב"ם הנ"ל:

אין אומרים בנזירות עד שיוציא בשפתיו דבר שמשמעו אצל כל העם כענין שבלבו, אלא כיוון שגמר בלבו והוציא בשפתיו דברים שעניינם שיהיה נזיר אע"פ שהם עניינות רחוקות ואע"פ שאין במשמען לשון נזירות הרי הוא נזיר.

ואפשר לומר שהרמב"ם גם יסבור דזה מהני משום ש"מחשבת הלב מגליא אדיבורו" (כמש"כ התוס'), שמחשבת הלב מהני לגלות על דיבורו שאינו ברור.

וא"כ מבואר כאן **יסוד בהלכות ידות** (וזה מבואר בהלכות נזירות שזהו המקור לדין ידות - נדרים ג.), דהרי "האומר אהא הרי זה נזיר" הוא מדין ידות. חידוש דין ידות הוא שלא צריך להוציא בשפתיו דבר שמשמעו אצל כל העם כענין שבלבו, אלא כיון שגמר בלבו והוציא בשפתיו דברים מאותו ענין - מהני מדין ידות. וא"כ כיון שידות נדרים ילפינן מידות נזירות (נדרים ג.), א"כ דין ידות נדרים הוא שאם גמר בלבו והוציא בשפתיו דברים שעניינם שיהא כן אע"פ שאין במשמען לשון נדר - מהני, דמחשבת הלב מועילה לפרש ולהסביר את המקצת דיבור שהוציא בשפתיו.

עפ"י? מובן מדוע הראשונים לא כתבו ששבועה בלי שם מהני מדין ידות (גם אם נאמר ששם בשבועה הוא דין בנוסח השבועה). דנראה לומר, שאין דין ידות אלא רק היכן שגמר בלבו דברים ברורים והוציא בפיו מקצת דברים שאינם ברורים, דזה מהני מדין ידות, דמחשבת הלב מיגליא אדיבורו לפרש דברים שאינם ברורים שבפיו, וזהו דין ידות, וכגון אהא כדברי הגמ'. אבל אם יוציא בפיו מקצת לשון נדרים, והמקצת שהוציא מפיו כן הוי דברים ברורים רק שהחסיר מהנוסח הצריך - בזה לא יועיל דין ידות. וכשאומר שבועה ללא שם הוא אמר דברים ברורים "אני נשבע" ולא חסר בדיבורו אלא שחסר בנוסח - ע"ז אין דין ידות. דעל חסרון בנוסח אין אומרים דין ידות, דבזה לא שייך "מחשבת הלב

מגליא אדיבורו דאין חסר בדיבורו אלא בנוסח. **ומחשבת הלב לא מהניא אלא לפרש** לשונות שאינם ברורים **ולא להוסיף בנוסח**. ולכן גם אם חשב בלבו על שבועה בשם לא מהני מדין ידות.

והרמב"ן שסובר ששבועה בלא שם מהני מדין ידות, לשיטתו (מובא בר"ן ב:),

שנדר שאמרו בלשון שבועה ושבועה בלשון נדר מהני מדין ידות.

ומסבירו הר"ן: **"דכיון דפיו ולשונו שווים לאסור על עצמו אע"פ שלא אמרו בלשון מדוקדק יד מיהא הוי"**. והיינו דס"ל שדין ידות הוא לא רק שאמר בלשון שאינו מבורר ומחשבת הלב מגלה אדיבורו שהרי בנדר בלשון שבועה הדברים ברורים רק שלא אמר כדקדוק לשון נדר ומהני בזה דין ידות. דסובר הרמב"ן שכל מקום שפיו ולבו שוין לאסור ל"צ בזה לשון מדוקדק. ולכן סובר הרמב"ן שגם באומר שבועה בלא שם מהני מדין ידות כיון שפיו ולבו שוין ל"צ בזה לשון מדוקדק ומהני מדין ידות.

והחולקים על הרמב"ן דס"ל שאין נדר מועיל בלשון שבועה ס"ל כרמב"ם בהגדרת ידות. דכיון דיש כאן לשון מבוררת אין כאן דין ידות, דדין ידות אינו להשלים ולישב לשון אלא רק לפרש לשון.

שיטת ר"ת - שבועה לא בעיא שם

הר"ן מביא שר"ת סובר ששבועה לא בעיא שם. מקשה הר"ן:

ואיכא לאקשווי מדאמרין בפרק שבועת העדות (שבועות לה:): דשבועת העדות בעי שם וכדילפינן התם אלה אלה מסוטה? **ותירץ ר"ת ז"ל דה"מ במושבע מפי אחרים** דהא מסוטה גמרינן לה שמושבע מפי כהן **אבל במושבע מפי עצמו לא בעיא שם**.

מקשה הר"ן על ר"ת:

ותמהני עליו פה קדוש איך אמר דבר זה, דהא אמרינן בס"פ שבועות שתיים בתרא (קט:): דהמוציא אמן אחר השבועה כמוציא שבועה מפי עצמו דמי, וילפינן לה מסוטה דכתיב ואמרה האשה אמן אמן (במדבר ה), כלומר, והויא כמושבעת מפי עצמה וכמו שפירש רש"י ז"ל שם וכו'. וכיון שכן דמסוטה גמרינן לה הוה לן למימר דאפילו מושבע מפי עצמו ליבעי שם ולפיכך לא ירדתי לסוף דעתו בזה.

שני דינים בסוטה - שבועה ואלה

ונראה לתרץ את שיטת ר"ת ע"פ משי"כ הגר"יז (בחידושו על הרמב"ם - במכתבים שבסוף הספר).

דהנה התוס' בסוטה (ית. ד"ה על מה) כתבו על המשנה שם "על מה היא אומרת אמן אמן", וז"ל התוס' :

בפ"ג שבועות (כט:): כל העונה אמן כאילו מוציא שבועה מפיו, ובפרק שבועת העדות (שם לו.) אמן יש בו קבלה יש בו שבועה ויש בו האמנת דברים.

מה תוס' רוצים לומר בזה? אומר הגר"יז, דבסוטה יש שני דינים - **אלה ושבועה**. והם **שני חלות דינים נפרדים**. וראיה לזה מהמשנה "אמן על האלה אמן על השבועה". וכן הגמרא שם (ית.): "אמר ר"ז אמר רב ב' שבועות האמורות בסוטה וכו' "עיי"ש. ומבואר שם דהשבועה היא שלא נטמאה, והאלה היא שאם נטמאה יבואו לה המים. אלא שהאלה גם היא צריכה להיות ע"י שבועה כיוון שכתוב בתורה שבועת האלה. ע"ש ברש"י (ד"ה משביעני): "דקיימא שבועה אאשה שלא נטמאת ואאלה שתחול".

ולפ"יז, אומר הגר"יז, נראה שסוברים התוס' שיש חילוק בין שבועה לאלה. **חלות דין אלה שבסוטה הוא רק על הכהן**, ולא נאמר כלל חלות דין אלה מפי עצמה. משא"כ **השבועה שלא נטמאה היא מפי עצמה מדין "כל העונה אמן אחר שבועה כמוציא שבועה מפי עצמו"**, אבל אין זה בדין אלה. וכל דין עניית **אמן באלה** הוא מדין אחר - **אמן שיש בו קבלת דברים**. וכמבואר בסוגיה בשבועות (לו.) שמביאה מקור להא דאמן יש בו קבלת דברים מהפסוק "ארור אשר לא יקים וגו' ואמר כל העם אמן", דהיינו שעצם הארור הוא מפי הגבורה ע"י הכהנים והלוויים, והאמן הוא רק לקבלת דברים. והכא נמי בסוטה חלות דין אלה הוא רק ע"י הכהן, ועניית האמן שאומרת האשה הוא רק לקבלת דברים. ורק בשבועה שלא נטמאה עניית האמן שלה במקום שבועה (דעל דין שבועה לא שייד עניין קבלת דברים כלל).

ולזה נתכוונו התוס' בזה שמביאים את הגמרא בשבועות דאמן בו שבועה בו קבלת דברים. ר"ל שתי הפעמים שעונה האשה אמן על האלה ועל השבועה שני דינים נפרדים הם בעצמותם. זה מדין אמן על השבועה וזה מדין אמן על קבלת דברים.

לפי הגר"יז נראה להסביר את שיטת ר"ת.

הגמ' בשבועות (לה): אומרת:

יתן ה' אותך לאלה ולשבועה. מה ת"ל והלא כבר נאמר (במדבר ה, כא) והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה? לפי שנאמר (ויקרא ה, א) ושמע קול אלה, נאמר כאן אלה ונאמר להלן אלה מה כאן שבועה אף להלן שבועה, מה כאן בשם אף כאן בשם.

הגמ' לומדת שבועת העדות מסוטה, והלימוד הוא מדין אלה "יתן ה' אותך לאלה ולשבועה" נאמר כאן אלה וכו'. ולגבי דין אלה ענייית אמן של אשה לא הוי כמוציאה שבועה מפיה, וכל חלות דין אלה הוא ע"י הכהן, וענייית אמן של האשה הוי כקבלת דברים בלבד. ומזה ילפינן לשבועת העדות שהוא מושבע מפי אחרים שצריך שבועה בשם כמו שבועת האלה דהוא מושבע מפי אחרים ע"י הכהן. אבל לגבי השבועה שלא נטמאה דע"ז אמרינן שהעונה אמן כמוציא שבועה מפיו א"צ שבועה בשם, דבתורה לא מוזכר שהשבועה בשם.

ראה במדבר (ה, יט): "והשביע אותה הכהן ואמר אל האשה אם לא שכב איש אותך" - לא מוזכר "שם". ורק אח"כ בשבועת האלה (ה, כא) נאמר: "והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה ואמר הכהן לאשה יתן ה' אותך לאלה ולשבועה".

(דברי הגר"י מדוייקים בפס'. באלה נאמר "והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה ואמר הכהן לאשה יתן וגו' ". חוזר ואומר "ואמר הכהן לאשה" - האלה ע"י הכהן. ולגבי השבועה הראשונה נאמר "והשביע אותה הכהן ואמר אל האשה" ולא נאמר "ואמר הכהן" דהכהן הוא רק המשביע, והשבועה נחשבת כשבועת האשה).

עפ"ז אתי שפיר ר"ת. דהקשה הר"ן דהלא המקור הוא מסוטה והתם הוי מושבע מפי עצמו. ולפי הני"ל מוכח כשיטת ר"ת. שלגבי השבועה שלא נטמאה דהוי כמוציאה שבועה מפיה א"צ שבועה בשם, ורק לגבי האלה דבזה אין זה כמוציאה שבועה מפיה, דהאלה היא רק ע"י הכהן, בזה צריך שבועה בשם, ומזה ילפינן לכל מושבע מפי אחרים דבעי שם שבועה. אך מושבע מפי עצמו א"צ שבועה בשם.